

FRA DUJO OSTOJIĆ (1863.–1938.) I NJEGOV “DOMAĆI LIEČNIK – MEDICUS DOMESTICUS”

FRA DUJO OSTOJIĆ (1863-1938) AND HIS “DOMAĆI LIEČNIK – MEDICUS DOMESTICUS”

Andrija Nikić*

SUMMARY

Fra Dujo Ostojić (Bijakovići, 1863 - Humac kod Ljubuškog, 1938) was an educator, teacher, spiritual guide, pastor, cultural, political, charity and welfare activist, a bibliophile, collector, chronicler, and copyist, who worked all over Herzegovina. In 1913, he became Franciscan provincial in Mostar. He was also a member of the Bosnian and Herzegovinian parliament in Sarajevo, where he fervently advocated the rights, identity, and cultural and economic interests of the Croatian people of Herzegovina. At about the same time he bought printing machines from a local printer Dionička tiskara and started a printing office that later became the well known Tiskara FP (FP - Franciscan Province). He continued to write his memoirs, adding new manuscripts to the volume. Two of them are worth of particular mention: “Domaći liečnik – Medicus domesticus” (“People’s Doctor”, 1146 large format pages) and “Necrologium”. There he describes the lives of Franciscan brothers and people he knew who practiced the art of pharmacy and medicine, and expands the recipes collected in healing books of the time. Unlike the manuscripts of some of his brothers, Ostojić’s have survived for over seventy years to this day, to reveal his magnificent legacy to the Croatian people.

Key words: *ethnomedicine, 19th-20th century, healing books, Franciscans, Dujo Ostojić, Bosnia and Herzegovina*

U cijelom svijetu danas je poznato selo Bijakovići u župi Međugorje po Gospinim ukazanjima. To selo je sjedište plemena Ostojić iz kojeg je, među inim, potjecalo i šest franjevaca – pet preminulih (fra Božo, fra Dane, fra

* Redoviti profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru i predsjednik Hrvatskog kulturnog društva Napredak Mostar.

Adresa: BH 88324 klobuk. E-mail: andrija@tel.net.ba

Dujo, fra Franjo i fra Ilija) [1] i jedan živući (fra Zoran iz Međugorja). Uz njih, iz istog korijena bilo je i ima franjevaca koji su živjeli i žive kao članovi drugih redovničkih zajednica.

Fra Dujo Ostojić koji je, uz ostalo, sastavio najopsežniju, a time i najpotpuniju ljekarušu, bio je odgojitelj i profesor, dušobrižnik, pastoralni, kulturni, politički, karitativni i socijalni djelatnik te provincijal hercegovačkih franjevaca, bibliofil, kolekcionar i prepisivač.

KRATKI ŽIVOTOPIS

Fra Dujo je rođen u Bijakovićima 27. siječnja 1863. godine [2]. U Franjevačko sjemenište stupio je na Humcu 1874. kad je u Hercegovini, zbog novih turskih zuluma, sve vrelo. Četiri razreda završio je na Humcu. U vrijeme njegova osnovnog školovanja trajao je Hercegovački ustanak od 19. lipnja 1875. pa dalje. Franjevački poglavar fra Paškal Buconjić, koji je prikupio dokumentaciju o turskim zulumima posljednjih desetljeća, tiskao je u Mostaru 1875. knjižicu *Glavni uzroci ustanka kršćanskog stanovništva u Hercegovini* na talijanskom jeziku [3] i poslao predstavnicima europskih vlada i u Vatikan te još pokoji primjerak na druge strane, sklonio se u pogranični pojas dviju država. Na Berlinskom kongresu 1878. odlučeno je da Austrija zaposjedne Bosnu i Hercegovinu te u njoj uvede mir i red. Ta stoljetna događanja sa stremljenjem za slobodom hrvatskog-katoličkog naroda zgusnuta u tri godine usjekla su se u dušu pronicavog i nadarenog mladića [4]. Kada su se duhovi donekle smirili i nova vlast započela s obnovom kršćanske kulture i civilizacije, fra Dujo je 8. prosinca 1879. obukao franjevački habit i započeo godinu novicijata. Studij filozofije i bogoslovije započeo je u franjevačkom učilištu na Humcu. Godine 1882. otputovao je u Bozen (Austrija) na daljnje nauke. Godine 1883. nastavlja studij na Sveučilištu u Grazu. Tu je studirao dvije godine i završio bogoslovne nauke. Na istom sveučilištu pohađao je i studij filozofije i matematike. Za svećenika je zaređen 14. kolovoza 1885. u Leobenu. Vjeran svojim precima, napustio je civilizirane i kulturne predjele čarobne Austrije i vratio se u od turskih nasilja i tlačenja iscijeđenu i zaostalu Hercegovinu. Pun poleta, ideja i planova, iste se godine vratio na Humac i započeo svoje djelovanje kao odgojitelj, profesor i pastoralni djelatnik. U to su vrijeme hercegovački franjevci imali učilišta na Širokom Brijegu i na Humcu. Fra Dujo je saznao da je samostan na Širokom Brijegu potekao iz čiste ljubavi prema vjeri i bijednoj otačbini. ...*Njekoliko redovnika, rođenih Hercegovaca, stoji u Imeniku... iz 1885., tugovahu nad sudbinom svoje zapuštene otačbine, kojoj se rad dalečine, a posred žestokog biesa zanešenosti urode-*

nih muhamedanaca, slabo mogaše pomoći iz Kreševskoga samostana, odlučiše se izložiti svim nevoljam pa i samoj smrti, da pripomognu svojoj tužnoj braći. Crkva je malena, jer ju nisu dopustili višu ni za dlaku [5].

Od 1896. do 1898. fra Dujo je bio u župi Bijelo Polje, a zatim od 1898. do 1904. tajnik biskupa Buconjića. Nakon šest godina provedenih u Mostaru djeluje kao župnik u Međugorju (1904.–1907.). U to je vrijeme zaštitio međugorsku župu moćima svetaca Katoličke crkve, postavivši ih u pogranična mjesta na više mjesta [6]. Iz Međugorja je najprije premješten za gvardijana i župnika na Humcu (1907.–1911.) te za župnika u Ljutom Docu (1911.–1913.). Godine 1913. izabran je za provincijala te se iz Ljutog Doca preselio u Mostaru. U Mostaru je ostao od 1913. do 1916. godine. Tada je kupio strojeve od Dioničke tiskare [7] i udario stvarne temelje Tiskari FP (Franjevačke provincije) o kojoj se može napisati zasebna knjiga. U isto vrijeme bio je član Bosanskohercegovačkog sabora u Sarajevu i srčano se borio za prava hrvatskog naroda, za njegov identitet te socijalno, kulturno i gospodarstveno uzdizanje [8].

Fra Dujo vraća se na Humac i ostaje u samostanu do 1922. godine. Nakon što su hercegovački franjevci *de facto* postali vlasnici samostana u Slanom, fra Dujo postavljen je za prvoga hercegovačkog poglavara u novom samostanu. Tu je ostao samo godinu dana. Godine 1924. vraća se ponovno u franjevački samostan na Humcu gdje ostaje do smrti 18. ožujka 1938. godine [9]. Njegov je suvremenik sažeo cijeli fra Dujin život u sljedeću rečenicu: *In tota sua vita diligens fuit in legendo adnotandoque memorabilia.* – *U cijelome svom životu bio je marljiv u čitanju i prepisivanju uspomena* [10].

PISANA DJELA

Slobodno vrijeme fra Dujo je provodio u nabavi knjiga i novina te u prepisivanju zanimljivih podataka u svoje *Dnevnike*, tematske i posebne bilježnice, a samo je mali dio objavljivao u ondašnjoj periodici [11]. Poznato je da je surađivao u *Kršćanskoj obitelji* 1901. i 1902. godine. Zauzvrat se na stranicama *Kršćanske obitelji* susreću opisi koji prate fra Dujin život. Tako je opisan njegov posjet i susret s carem Franjom Josipom, susret i razgovor sa Stjepanom Sarkotićem, izbor za diškreta u franjevačkom samostanu na Humcu. Sa stranica *Kršćanske obitelji* saznajemo i da je prisustvovao privremenim zavjetima na Humcu, da je premješten za župnika u Ljuti Dolac, da je izabran za provincijala, da je bio na izboru franjevačkoga generala u Rimu, da je primao mladiće u novicijat, da je

primio vječne (doživotne) zavjete hercegovačkih franjevačkih bogoslova, da je kao provincijal pohodio Duvno, da je odlikovan od cara Karla I., da je primio zakletvu mostarskih franjevačkih profesora protiv modernizma, da je bio na ispisu analfabeta na Širokom Brijegu i slično [12]. Volio je, kao rijetko tko u dotadašnjoj povijesti hercegovačkih franjevaca, knjige i pisane tekstove. Kao ugledni član Provincije i provincijal dobivao je pozivnice i obavijesti o kulturnim događanjima u Mostaru i ostalim hercegovačkim središtima. Sve je to čuvao i uvezivao u sveske. Nabavljao je zanimljive naslove i pokrajinsku periodiku. Godišta novina i časopisa pokušavao je kompletirati i uvezivati. A kao uglednom franjevcu, pojedini su znanstvenici i pisci darivali svoja izdanja. Da nije bilo fra Duje Ostojića na Humcu, knjižni fond tamošnje samostanske franjevačke knjižnice danas bi, bez ikakve sumnje, bio puno siromašniji [13].

Fra Dujo Ostojić, koji je s upravo nevjerojatnom upornošću i energijom uspijevao bilježiti događaje iz hercegovačke stradalačke minulosti do svog razdoblja te iskazivati poštovanje prema stradalnicima i žrtvama prijašnjih stoljeća, nije zaboravio svoje suvremenike – posebice u svom *Nekrologiju i Životopisima preminulih franjevaca*.

FRA DUJINA LJEKARUŠA

Kao što se zna, našim je franjevcima tijekom povijesti, uz pastoralne djelatnosti jedna od zadaća bila i *siromašnike potpomagati i njih od bolesti liječiti*. U prvim stoljećima oni su u svojim samostanima – a u Hercegovini ih je do turske okupacije i rušenja bilo trinaest – imali posebne prostorije za ljekarne, i subraču koja su prepisivala i upotpunjavala svoje ljekaruše. Nakon porušenih samostana osvajači su pokušali prekinuti nit franjevačkoga karitativnog djelovanja. Usprkos neopisivim poteškoćama, franjevačka domišljatost i upornost iznuđivala je od samih protivnika dozvole da se mogu baviti lječništvom i ljekarništvom. [14].

Nakon obnove pojedinih samostan u Hercegovini, čemu je osobno svjedočio i fra Dujo, franjevci, po primjeru Male braće u Dubrovniku, ponovno namjenjuju pojedine prostorije za samostanske ljekarne. Tako je uz obnovu samostana na Širokom Brijegu, istodobno otvorena i ljekarna u kojoj su se čuvale pojedine ljekarničke potreštine i ljekaruše. Nakon izgradnje samostana na Humcu 1868., i u njemu je otvorena ljekarna.

Godine 1862. fra Petar Bakula u svojoj knjizi *I martirii...* iznosi pred svjetsku javnost potrebu izgradnje bolnice u Mostaru. Koju godinu poslije (1864.) njegov subrat fra Andrija Šaravanja ne samo da podržava plan

gradnje javne bolnice u Mostaru, nego skuplja priloge za ostvarenje toga pothvata.

Uz medicinske knjige koje su franjevci stavljali na police novosagrađenih kuća, svaki je franjevac, čini se, imao vlastitu ljekarušu ili *Adnotationes quae piam medicinales necessariae omni Curatori anim[arum/ tam in Conventu quam extra degenti...*, kako se susreće posebni dio u *Svaštenjaku fra Ilije Vidoševića* iz godine 1826. To je bio njegov “*Vade mecum – Od’ uza me*” kroz cijeli svećenički život, a potom je služio subraći koja su došla nakon njega [15]. Od hercegovačkih franjevaca spominje se da je fra Petar Bakula završio tečaj medicine. Po povratku iz Italije ponavlja se da je jedno vrijeme bio osobni liječnik Ali-paše Rizvanbegovića. Godine 1846. Ali-pašin osobni liječnik bio je fra Paško Kvesić. Fra Mijo Nikolić mlađi i fra Ilija Vidošević napisali su ljekaruše. *Ljekaruša fra Mije Nikolića* dospjela je u Zemaljski muzej u Sarajevo [16]. Na početku fra Mijine *Ljekaruše*, pisane na Širokom Brijegu 1868., stoji pozdrav štioču: ...*Primi, štioče, ovi mali trud moj, koga sam preduzeo ne za kakvu pofalu ljudsku jal dobitak kakav svjetovnji, nego promišljajući nesreću naroda moga tužnoga i čemernoga, koi leži u tmina, brez svake prosvitje, nauka i podobri likara, muči se, boluje i brez svake pomoći ljekarske krasni život gubi i brez pomnje u grob legne. Ovo promišljajući još odavna počeo sam nastojat štit i skupljat različiti knjiga i čuvenja ljekarske rukopise. Pomogo sam što sam mogo one koi bi me pitali, i evo, u mlogim imadući iskušnje i svagdanje vježbanje sabro sam nekoliko ljekaria u ovi vez. U daljem tekstu pisac sokoli korisnike svoje ljekaruše: ...Ako nadeš i prokuššaš, ter ti ne bi za rukom izašlo, ne dvoji odma, nego produlji liečenje osobito u bolestima zastarjelima, jer stara je besjeda: Principiis obsta, sero medicina paratur. Ne misli da svaku bolest moreš ovim likariam izliečit, jerbo vele ljudi: Contra vim mortis, non est remedium in hortis, jednoč valja umriet. Nego da se ne mrie brez pomnje i brez načina, mlogo puta moremo pomoć izkernjemu* [17].

Nakon iznesenih podataka o potrebi franjevaca da se svaki od njih više-manje upozna s medicinom i pastorizacijom stanovništva u XIX. stoljeću, dolazi se do uvjerenja da je svaki župnik bio i liječnik, da su prve pokretne ambulante bile seoske kuće u kojima su župnici odsjedali, da su prvi domovi zdravlja bile župne kuće, a prve bolnice samostani na Širokom Brijegu i Humcu.

Za života fra Dujo je prikupljao postojeće ljekaruše svoje subraće, pa i tiskane, te iz njih ispisivao, dopunjavao i povećavao recepte za pojedine bolesti. Tako je nastao rukopis *Domaći liečnik – Medicus domesticus* ispisan na 1.146 stranica velikog formata, koji po sadržaju, vrijednosti i težini zauzima prvo mjestu među poznatim franjevačkim ljekarušama u

Herceg-Bosni. Dotadašnje je ljekaruše obogatio novim receptima ispisanim iz objavljenih knjiga. Za razliku od prijašnjih, fra Dujo na početku svoje ljekaruša dodaje životopise poznatih mu franjevacu i civila liječnika i travara, koji su se bavili liječenjem i ljekarništvom od najstarijih vremena do njegova doba. Fra Dujo proširio je i dopunio recepte za pojedine bolesti. Šteta što se zbog ratnih neprilika u Mostaru tijekom Obrambenog rata zagubio trag fra Dujinoj ljekaruši, ali ona se, vjerojatno, nalazi u jednom od preostalih petstotinjak paketa u kojima se čuvaju rukopisi i knjige Franjevačke knjižnice u Mostaru, koja se upravo sređuje. Na temelju lista-nja i sjećanja, Ostojićeva ljekaruša zavrjeđuje posebnu analizu [18].

Na temelju šturih podataka, liječništvom i ljekarništvom bavili su se do 1938. sljedeći hercegovački franjevci (abecednim redom i s godinom smrti): Bakula, fra Petar (1873.); Bašadur, fra Franjo (1901.); Ćorić, fra Filip (1876.); Ćurić, fra Alfonz (1932.); Dodig, fra Cvitan (1939.); Drmić, fra Bariša (1937.); Gadže, fra Damjan (1921.); Hromić – Romić, fra Stjepan (1923.); Jerković, fra Blaž (1917.); Kvesić, fra Paško (1860.); Nikolić, fra Miho (1875.); Radoš, fra Rafo (1899.); Soptić, fra Lovro (1851.); Šarac, fra Dominik (1901.); Šaravanja, fra Andrija (1905.); Škarić, fra Grgo (1876.); Vidošević, fra Ilija (1867.); Vidošević – Pravdić, fra Andrija (1909.); Vuletić, fra Stjepan (1883.) i Zovko, fra Marijan (1922.) [19]. Fra Dujo je dakle pomogao da se upotpuni biografija dvadesetorice hercegovačkih franjevačkih ljekarnika i desetak civila [20].

UMJESTO ZAKLJUČKA

Nakon osamdesetak godina pred nama se pojavljuje fra Dujo Ostojić sa svojim rukopisima – posebice s najopsežnijom ljekarušom *Domaći liečnik – Medicus domesticus* ispisanom na 1.146 stranica velikog formata. Tom je ljekarušom fra Dujo postao ne samo zapisivač povijesnog pamćenja katoličke Hercegovine, nego i sastavljač nove, opsegom i sadržajem jedne od najpotpunijih ljekaruša na ovom prostoru.

Hercegovačka franjevačka zajednica trebala bi proglasiti pisce ne samo svoje *Knjige uspomena*, nego i ljekaruša – a fra Dujo je sačuvao brojna zrnca iz franjevačke povijesti i sastavio najopsežniju ljekarušu [21]. Upravo je s nevjerojatnom upornošću i energijom uspijevao zapisati životopise brojnih preminulih franjevacu – posebice liječnika, ljekarnika i travara. U svome *Nekrologiju i Životopisima hercegovačkih franjevacu* upisao je mnoštvo pojedinosti iz njihova života, poprativši ih pojedinačnim i skupnim fotografijama. Pravo je čudo što su se brojni njegovi zapisi sačuvali, za razliku od

zapisa fra Petra Bakule, fra Martina Mikulića, prof. fra Radosalava Glavaša, dr. fra Dominika Mandića, dr. fra Leona Petrovića, koji je i sam žrtvovan na oltaru Crkve, te drugih pisaca i kroničara.

Uistinu, hercegovački franjevački poglavari – među kojima fra Dujo ima posebno mjesto – odreda bijahu primjeri koji privlače. Oni su čvrsta karika koja povezuje našu prošlost i budućnost – i u liječništvu i u ljekar- ništvu.

IZVORI I LITERATURA

1. Usp. Andrija Nikić, Lučonoše naše vjere i uljudbe, Mostar, 2004., *passim*
2. U Matici krštenih Gradnici 1833.–1863. na str. 808. br. 515. stoji: Bijakovići, Jure (poslije fra Duje), sin Markov i Lucije r. Šego iz Međugorja, rođen 27. 1. 1863. (na drugim mjestima i dokumentima piše 26. 1. 1863.!), kršten u Gradnicima 28. 1. 1863. Krstitelj fra Andrija Karačić, a kum Petar Ostojić iz Bijakovića. Na podacima zahvaljujem fra Anti Tomasu.
3. Usp. Andrija Nikić, Hercegovački ustanak 1975., Mostar – Veljaci, 1995., str. 115.–174. Ovdje sam *glavne uzroke* preveo na hrvatski i popratio bilješkama iz suvremene kršćanske i turske dokumentacije.
4. Usp. O. fra Dujo Ostojić, Kršćanska obitelj, 21 (točnije 22.)/1938., br. 4., str. 123.
5. Usp. Imenik klera i župa crkvene pokrajine u Bosni i Hercegovini za godinu 1885., Sarajevo 1984., str. 71.
6. Stariji ljudi sjećaju se tih događanja i pamte mjesta na kojim je postavio moći dotičnog sveca. Izražavam zahvalnost prof. Krešimiru Šegi na navedenim podacima.
7. *Necrologium Provinciae...* br. str. 125., br. 309. *...emitque typographiam in Mostar...*
8. Usp. Kršćanska obitelj, str. 123.
9. Usp. Hercegovina francicana, str. 12.–13.
10. *Necrologium Provinciae...* str. 125., br. 309.
11. Usp. *Schematismus...* Saraevi, 1933.
12. Usp. Draženko Tomić, Kršćanska obitelj..., sv. 2., Mostar, 2002., str. 566.
13. To potvrđuju uvezana godišta novina, časopisa i periodike te brojne knjige na kojima je otisnut fra Dujin monogram. Među knjigama ima dosta rariteta iz minulih stoljeća koje je za oveću svotu kupio fra Dujo Ostojić. Tada je imao svoj vlastiti pečat i obilježavao svoje knjige koje bi povremeno, a posebice nakon njegove smrti, završavale u knjižnici.

14. Usp. Petar Bakula, I Martirii... (*Patnje u Hercegovačkoj franjevačkoj misiji*). Roma, 1862., Mostar, 2009.
15. Franjevački arhiv u Mostaru, F. R., br. 1, Svaštenjak fra Ilije Vidoševića, str. 113.
16. Usp. R. Filipović-Fabijanić, O narodnoj medicini stanovništva Lištice s okolinom, Glasnik ZM, Etnologija, 24-25/1970, 321), a fra Ilijina se nalazi u spomenutom Svaštenjaku.
17. R. Filipović-Fabijanić, "Domaći Liekar" iz 1868., sa Širokog Briega, Glasnik ZM, Etnologija, 26/1971, 117-120, odnosno tekst slijedi od 121. do 178. stranice.
18. Poslijeratne vlasti naredila su da se fond Napretkove knjižnice prenese u novoosnovanu Narodnu i univerzitetsku knjižnicu u Sarajevu. Na žalost, fond je tom prigodom bio uvelike oštećen i razdijeljen. O pojedinostima mi je pričao Mahmud Traljić. Bilo bi mi drago saznati jesu li se fra Dujini rukopisi sačuvali u fondu Napetkove knjižnice u Sarajevu.
19. Usp. Andrija Nikić, Medicina i slavna povijest franjevaca, Mostar, 2000., str. 60.–61.
20. Fra Dujo je poznate liječnike i ljekarnike ispisao na prvim stranicama svoje ljekaruše.
21. Svojim spisima ne samo da je obogaćivao knjižnicu na Humcu i rukopisnu zbirku u Mostaru, nego je neke svoje rukopise pohranio u Napretkovoju knjižnicu u Sarajevu.

SAŽETAK

Fra Dujo Ostojić (Bijakovići, 1863. – Humac kod Ljubuškog 1938.) odgojitelj, profesor, dušobrižnik, pastoralni, kulturni, politički, karitativni i socijalni djelatnik, bibliofil, kolekcionar, zapisivač i prepisivač djelovao je diljem Hercegovine, a od 1913. je provincijal hercegovačkih franjevaca u Mostaru. U isto vrijeme bio je član Bosanskohercegovačkog sabora u Sarajevu i srčano se borio za prava hrvatskog naroda, za njegov identitet te socijalno, kulturno i gospodarstveno uzdizanje pučanstva u Hercegovini. U to doba je, među inim, kupio strojeve od Dioničke tiskare i pokrenuo znamenitu "Tiskaru FP" (Franjevačke provincije). Tijekom ovog razdoblja nastavio je ispisivati svoje "Memoare", dodajući nove sveske knjižnici rukopisa, među kojima posebno mjesto zauzima "Narodni liečnik – Medicus domesticus" (1.146 stranica velikog formata) i "Necrologium". Tu je opisao životopise poznatih mu franjevaca i civila (liječnika, ljekarnika i travara) koji su se bavili liječenjem i ljekarništvom te proširio ljekaruše s novim receptima. Za razliku od nekolicine subraće čiju su zapisi u međuvremenu propali, njegovi su sačuvani pa nam se danas, nakon sedamdesetak godina, ponovno pojavljuje fra Dujo Ostojić u novom svjetlu kao istinski velikan koji je na najljepši način zadužio svoj narod.

Ključne riječi: etnomedicina, XIX.–XX. stoljeće, ljekaruše, franjevci, Dujo Ostojić, Hercegovina